

Mindennapi etnicitás I.

A kinin káros mellékhatása. Egy maláriás vasutas esete František Jehličkával.

Hogyan ragadható meg az etnikai identitás a történeti forrásokban? Látszólag nem nehéz feladat, hiszen nyomai könnyen azonosíthatók az ünnepélyes, ritualizált identitás-felmutató aktusok dokumentumaiban. Alternatív elméleteket alkalmazó kutatók viszont a mindennapi (értsd nem közéleti) etnikus jellegű cselekedeteket állítják előtérbe. Értelmezésük szerint az etnicitás nem egy lehatárolt és változatlan entitás, hanem éppen ellenkezőleg: társadalmi közegtől, szituációtól és időtől függően, de mindig interakciók során formálódik újra és újra, vagy, ahogyan a téma szakértői írják szemléletesen, „történik” folytonosan.¹ Az újszerű megközelítések egyik nagy eredménye, hogy a magyar nacionalizmus történeti forrásainak körébe bekerülnek az átlagemberek hétköznapi életét dokumentáló ügyek is. Sőt, jelentőségük felértékelődik, amennyiben elfogadjuk, hogy nem a politikai és kulturális közélet manifeszt felhívásai, hanem a körülvevő tárgyi világ magától értetődő, valamint a mindennapi cselekedetek önkéntelen magyar etnokulturális jellege miatt lett valójában széleskörű elfogadottsága a magyar etnicitást preferáló nemzeti identitásnak.

Azt az állítást, miszerint ebben a trendben Magyarország legnagyobb állami vállalatának, az államvasút-társaságnak kiemelt szerepe volt, a szolgálati nyelvről, az eszközevegről, a névmagyarosításról alkotott rendeletekkel és a személyzeti politikával szokás igazolni. Arról azonban, hogyan viszonyultak ehhez a folyamathoz mindennapi szolgálatuk és magánéletük során a vasutasok, nem született tanulmányok. Nem tudunk ezért szinte semmit az elvárt magyar hazafiság mögött rejtőző identitásokról és azok viszonyrendszeréről. Major János irodai altiszt fegyelmi ügyének bemutatásával azt szeretnénk igazolni, hogy az ilyen, sokszor titkolt önazonosítások is feltárhatók, mivel bármilyen interakció-típus etnicizálódhatott.

¹ Brubaker, Rogers: Csoportok nélküli etnicitás. In: Beszélő, 7–8. szám, Évfolyam 6, Szám 7. Internetes elérés: <http://beszelo.c3.hu/cikkek/csoportok-nelkuli-etnicitas> Lásd még: Egry Gábor: Etnicitás, identitás és politika. Magyar kisebbségek nacionalizmus és regionalizmus között Romániában és Csehszlovákiában 1918-1944. Napvilág Kiadó, Budapest, 2015. 358. o.

A magyar királyi államvasutak igazgatóságánál szervezett
elsőfoku fegyelmi bíróság.

3/e.f.b.szám
1933.

F e g y e l m i b i r ó s á g i h a t á r o z a t .

A magyar királyi államvasutak igazgatóságánál szervezett elsőfoku fegyelmi bíróság a magyar királyi államvasutak igazgatósága által 12217/1933.sz.a. hozzáutalt fegyelmi ügyben Budapesten, 1933. évi december hó 11. napján a nyilvánosság kizárásával megtartott szóbeli tárgyalás után, amely tárgyaláson Láng János igazgatóhelyettes mint elnök, dr.Eszlár István felügyelő mint előadó bíró, vitéz Csorba Sándor főmérnök, Kugli Ferencz főművezető, Kiripolszky Lajos főművezető mint szavazó bírák, Major János iroda-altiszt terhelt voltak jelen, a vád és védelem meghallgatása után a következő

h a t á r o z a t o t

hozta:

A magyar királyi államvasutak igazgatóságánál szervezett elsőfoku fegyelmi bíróság Major János iroda-altiszt terheltet, aki 1886.évben Irsán, Pest vármegyében született, nős, hat gyermek atyja, a magyar királyi államvasutak szolgálatában áll 1909 év április hó 9. óta, beosztva az északi főműhelyben, fizetése havi 98 pengő, vétkesnek mondja ki a Szolgálati Szabályzat 41.§-ába ütköző és a 45.§./1/ b. pontja szerint minősülő botránnyos magaviselet szolgálati vétségben, melyet terhelt akkéntkövetett el, hogy 1933.évi augusztus hó 30-án a szolgálatból jövet, egyenruhában leittasodott, majd a nyugati pályaudvaron a 708 sz.gyorsvonatra felszállva, ittasságában a vonaton botránnyosan viselkedett, a magyarokat szidta, az utasokat fenyegette és az utasok egyikét, Szolnok János monori hitoktatót, tetteleg is bántalmazta.

A fegyelmi bíróság e szolgálati vétségéért a terheltet, a Szolgálati és Illetménysszabályzat 42.§ 3.a./ és b./ pontja alapján előléptetésre jogosító várakozási idejének két évvel, 1936.évi július hó 1-ig leendő meghosszabbításával és évi fizetésének 5 %-ának megfelelő 58 pengő 80 fillért kitevő maximális pénzbírsággal bünteti.

I n d o k o k :

Terheltnek az ügyben felvett fegyelmi vizsgálati jegyzőkönyvben foglalt beismerő vallomásából a fegyelmi bíróság az alábbi tényállást állapította meg :

Terhelt f.évi augusztus hó 30-án délután négy órakor, szolgálatának letelte után, szolgálati helyét, a vegyészeti laboratóriumot egyenruhában elhagyta és - minthogy Irsán lakik, - a nyugati pályaudvarra indult, hogy onnan a 6 óra 15 perckor induló gyorsvonattal hazautazzon. Utközben - előadása szerint - még háborus katonai szolgálata alatt szerzett maláriájának utóhatásaként - lázasnak érezte magát és ezért betért egy gyógyszertárba, két kis pasztilla kinint vett és ezt azonnal be is vette. A kinin bevétele után egy Erzsébet-köruti sötétben, majd a nyugati előtt egy-egy spriccet ivott, beszállott a vonatba és hogy azután mi történt vele, azt már nem tudja, mert eszméletét csak reggel négy órakor, a monori csendőrség fogdájában nyerte vissza. Az elébe tárt adatok alapján azonban, a fegyelmi vizsgálat során, töredezten beismerte, hogy a vonaton botrányosan viselkedett, a magyarokat szidta, az utasokat fenyegette, sőt Szolnoky János monori hitoktatót - aki nem is szólt hozzá - arcul ütötte úgy, hogy a vonatnak Monor állomásra történt beérkezése után az állomási és vonatszemélyzet kénytelen volt őt az utazásból kizárni; azonban ez sem ment simán, a személyzetrel makacsul dulakodott, közben az egyik fülkeajtó ablaküvegét betörte. Az állomáson azután a szabályszerű ittassági jegyzőkönyv felvételét, sőt a helyszínére kihívott intézeti orvosi tanácsadó is megállapította a terhelt nagymérvű ittasságát.

A terhelt e tényállás szerint igen súlyos szolgálati vétséget követett el, amidőn - kétségtelenül ismerve a maga gyenge ellenállóképességi természetét, - oly mennyiségű szeszt figyasztott, mely őt nemcsak a józan esztől fosztotta meg, hanem dühöngésre és arra készítette, hogy a vasuti szolgálatnak a közönséggel való érintkezése szempontjából annyira exponált helyen, a gyorsvonaton, a vasutasság szégyenére, az utazóközön-séget részegségével megbotránkoztatta, felyegetéseivel inzultálja, sőt az utasok egyikét egy, erre semmiféle okot nem szolgáltató uriembert, a papi rend egyik tagját tetteleg is bántalmazza és mindezeket megtetézve szidta a magyarságot, az államfentartó nemzetet, mely néki is, - soha sem kutatva az ő valóban indokolatlan, sőt érthetetlen ellenszenvét, - testvéri módon kenyeret ad, sőt alkalmat és módot adott néki arra is, hogy gyermekeit messze az életkörülményeiknek színvonala felett, valóban uri módon nevelhesse. A terhelt botrányos ittassága nemcsak a szolgálati fegyelemnek súlyos megsértése, nemcsak a vasutas kari tisztességnek meghurcolása, hanem egyben rut hálátlanság is volt a magyar nemzettel szemben, mely minden tagját, tekintet nélkül annak származására, nyelvére, szeretettel öleli magához. - Mindezeket az eset mérlegelésénél súlyosbító körülményként kellett tekintetbe vennie a fegyelmi bíróságnak.

Enyhítő körülménynek mérlegelte a terhelt töredelmes beismerését, tettének megbánását, ami a tetteleg inzultált utasnak utólagos megkövetésével is kifejezésre jutott, figyelembe vette a fegyelmi bíróság, hogy a terheltnek az elkövetett inzultusokhoz méltó súlyú büntetésével a terhelt nagy családja is kenyerét vesztené, végül azt is, hogy ugyan ezen vétségeért már a rendőrhatalóság is megbüntette.

Mindezek figyelembevételével, valamint tekintetbe véve a terheltnek hosszabb és a büntetési kivonat tanúsága szerint eddig még nem kifogásolt szolgálatát, a fegyelmi bíróság a legsúlyosabb fegyelmi büntetésnek, a szolgálatból való elbocsátás büntetésének kimondását mellőzte,

s a terhelt által elkövetett szolgálati vétséget a rendelkező rész szerinti kumulált büntetéssel látta megtorlandónak.

Terhelt nem lévén felfüggesztve és vizsgálati költség nem merülve fel, ezirányban rendelkezésre szükség nem volt.

K.m.f.

[Handwritten signature]
elnök

Major János története bepillantást enged az etnicitás gyakran fel sem tűnő, magától értetődőnek ható kulisszái mögötti világba. Major, az első világháborús frontkatoná magyarnemzetiségűnek és hű magyarnak vallotta magát, s azt állította, hat gyermekét, köztük orvostanhallgató fiát és gimnazista lányát „...hazafias szellemben, jó magyarnak...” nevelte. A két világháború közötti revíziós Magyarországon ez fokozottan elvárt norma, s még inkább az volt a vasutas társadalomban, hiszen a szolgálati rendtartás az alkalmazottaktól fegyelmi büntetés terhe mellett várt el erkölcsös magatartást, s ennek részeként magyar hazafiságot is. Hogy ez mennyire áthatotta a vasutas morált, arra szemléletes példa a becsatolt fegyelmi határozat szemrehányó hangneme a magyar nemzettel szembeni hálátlanságról.

Major egy szlovák evangélikus faluban, Albertirsán lakott, felesége és annak rokonsága „tót” nemzetiségű volt. Amint maga mondta el meghallgatása során: „Értek és beszélek valamit tótul, amint Irsán még az öregek beszélnek, én magam magyar származású vagyok, csak a feleségem szülei voltak tót anyanyelvűek.” Habár a szlovák kulturális környezetet igyekezett alulértékelni, a fegyelmi határozat iratanyaga alapján úgy tűnik, magyar etnikai identitása távolról sem volt koherens. A vádirat, Major János maghallgatási jegyzőkönyve és leginkább Monor állomás panaszkönyvi bejegyzése konkretizálta, hogyan sértette meg Major a hazafiság normáját: szlovákul énekelt, „... hangosan kiabált, hogy ő tót, éljenek a tótok, az ő vezérük Jehlicska,² szidta a magyarokat, a magyarok elnyomják a szegény tótokat.”

A történet alapján feltételezhetjük, hogy amint Major hazaért falujába, s levetette az egyenruháját, személyiségének és identitásának alternatív jegyei kerültek előtérbe – képletesen fogalmazva, a magyar vasutas elszlovákosodott földművessé változott vissza.³ Az elvárt etnikai azonosulást a rejtett, a vasutas egyenruha szimbolizálta altiszti szolgálati fegyelmet, melynek Major védekezésében az absztinencia az egyik szimbóluma,⁴ a szlovák falusi milió italozó otthonossága váltotta fel. Ahhoz, hogy az utóbbit felfedhessük, a hatalom megtorló eljárását kiváltó, dokumentált eseménynek kellett megtörténnie, amelynek során Major felcserélte a szerepeket: az önkontroll elvesztése miatt az otthoni környezetben elfogadott vagy tolerált etnikai önazonosulás a magyar etnicitást preferáló köztérben, mint normasértés jelent meg.

Esetünkben tehát egy speciális történeti forrás bepillantást enged a mindennapi etnikai önazonosítás ritkán dokumentált világába. Önmagában egy-egy ilyen eset persze nem alkalmas általános következtetések levonására, de legalább rámutat arra, hogy a vasutas társadalom magyar etnokulturális jellegének kialakulását akár vavilovi mimikriként⁵ is leírhatjuk, melynek során a megtévesztő alkalmazkodás stratégiája végül önkéntelen normakövető magatartássá alakult át.

Matus László

² František Jehlička / Jehlicska Ferenc (1879-1939) pályája kezdetén nagy formátumú szlovák politikust láttak benne, később az árulás és a kalandorpolitika szimbóluma lett. A két világháború között a békeszerződés revíziójának programját képviselte.

³ Szolgálati táblázata (lásd 3/1933.efb fegyelmi ügyirat) szerint vasutas pályája előtt földműves volt.

⁴ Magyar vasutasok absztinens egyesületében választmányi tag volt.

⁵ Nyikolaj Ivanovics Vavilov, botanikus és genetikus mimikri elméletének (pl. rendszeres gazolás-gyomtalanítás melléktermékeként a rozs, a búza „mímelőjeként” vált kenyérgabonává) analógiája az asszimilációra.